

Міністерство освіти і науки України

Центральноукраїнський національний технічний університет

Кафедра загального землеробства

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до виконання практичних робіт з курсу
«Світове сільське господарство»
для студентів спеціальності 201 «Агрономія»

Кропивницький – 2021

Міністерство освіти і науки України

Центральноукраїнський національний технічний університет

Кафедра загального землеробства

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до виконання практичних робіт з курсу
«Світове сільське господарство»
для студентів спеціальності 201 «Агрономія»**

Ухвалено
на засіданні кафедри
загального землеробства
Протокол №8 від 23.02.2021 р.

Кропивницький – 2021

Методичні рекомендації до виконання практичних робіт з курсу «Світове сільське господарство» для студентів спеціальності 201 «Агрономія» / Укл.: К.В. Васильковська, В.О. Малаховська – Кропивницький; ЦНТУ, 2021.– 30 с.

Укладачі:

Васильковська Катерина Вікторівна – канд. техн. наук, доц.
Малаховська Валентина Олександрівна – викладач

Рецензенти:

Кулик Галина Андріївна, канд. с. г. наук, доц.;
Андрієнко Ольга Олександрівна, канд. с. г. наук, доц.

© ЦНТУ, 2021 рік
© К.В. Васильковська;
В.О. Малаховська
2021 рік

Зміст	стор.
Практична робота № 1	
Поширення сільськогосподарських культур у світі	5
Практична робота № 2	
Поширення зернових культур у світі	9
Практична робота № 3	
Поширення технічних культур у світі	11
Практична робота № 4	
Розповсюдження тваринництва у світі	14
Практична робота № 5	
Досвід господарювання провідних країн світу та світові тенденції виробництва сільськогосподарської продукції	16
Список використаних джерел	24
ДОДАТКИ	25

Практична робота № 1

Поширення сільськогосподарських культур у світі

Мета роботи: визначити основні тенденції розвитку світового сільського господарства, поширення сільськогосподарських культур у світі

Теоретичні відомості

1. Світове сільське господарство

За довгу історію розвитку людської цивілізації сільське господарство пережило бурхливий прогрес. Значно розширилася кількість сільськогосподарських рослин та свійських тварин, з'явилися нові знаряддя праці, істотно активізувалася селекційна діяльність, широко почали застосовуватися добрива (спочатку органічні, а потім і мінеральні), хімічні засоби захисту від шкідників, меліорація, успішно застосовують сівозміни.

Порівняно з іншими галузями та сферами господарської діяльності сільському господарству властиво освоєння значних земельних площ, тривалий термін виробничого процесу, менша матеріаломісткість, більша трудомісткість.

Оскільки більшість видів сільськогосподарської продукції належить до сировинних товарів, то ціни на неї низькі. Тому галузь потребує потужної державної підтримки. Таку допомогу постійно надають розвинуті країни. Наприклад, підтримка сільськогосподарського виробника є однією з найзначніших статей витрат у бюджетах ЄС, США.

Сільське господарство займає важливе місце в економіці всіх без винятку країн. Для великої групи країн, що розвиваються, воно є основою економічної системи. Його роль значна в країнах з численним населенням (Китай, Індія, Індонезія), оскільки сільське господарство гарантує продовольчу, а відповідно й стратегічну безпеку. У розвинутих країнах частка сільського господарства у виробництві ВВП незначна, але воно залишається важливим джерелом отримання прибутків.

2. Історія розвитку сільського господарства

Історію становлення технології вирощування сільськогосподарських культур можна розпочати із першого свідомого вирощування людьми рослин для задоволення власних потреб. Це співпадає із початком усвідомлення значення хронологічності виконання основних технологічних операцій, які, в свою чергу, формували певну технологію.

Для кожної технології, ще на початку її становлення, існували свої, специфічні знаряддя виробництва, які знайдені в археологічних розкопках різних періодів розвитку суспільства.

Досвід людства щодо вирощування сільськогосподарських культур нагромаджувався поступово на основі практики і передавався спершу – усно, як народний фольклор, а потім письмово (III-V тис. років до н.е.), як агрономічні знання.

Вирощування сільськогосподарських культур змінювалось відповідно до розвитку цивілізації. На початку становлення людства, технології вирощування продукції були примітивними.

Початком наукового застосування технології є накопичення знань про сівозміни, роль сидеральних культур та парів. За часом це співпадає із становленням рабовласницько-античного суспільства у Єгипті, Греції, Римський імперії та в Україні в тому числі.

Саме з Україною вітчизняні вчені пов'язують розвиток наукових знань із технологій вирощування рослинницької продукції. Так, у 1893 році археолог Вікентій Хвойко знайшов під старовинним українським селом Трипільля рештки першої людської цивілізації, яку було названо Трипільською культурою. Характерно, що перша людська цивілізація починалась не з меча, а з плуга й сонцеподібної хлібини. Цю хліборобську культуру заснували давні українці – орії.

Сім тисяч років тому на території сучасної України між Прикарпаттям і Дніпром, орії першими в світі одомашнили коня, винайшли плуг, проклали першу борозну, посіяли жито і пшеницю, спекли першу хлібину.

Саме давні укри (*орії*), пращури українців несли цивілізацію на північ, південь, захід і схід. Укри навчили інші народи, орати землю, сіяти хліб, кувати плуги, ткати, будувати хатини і карбувати літери.

У давніх технологіях вирощування сільськогосподарських культур, особливу роль займала ручна праця та використання кінної тягової сили.

Збільшення потреби у продовольстві під час мануфактурного капіталізму, який зумовив зростання чисельності міського населення та спричинив зростання виготовлення сировини для заводів і фабрик, сприяло вдосконаленню технологій вирощування культур та появі великої кількості наукових і науково-практичних праць.

Наступний етап становлення сучасних технологій вирощування відбувся із початком «зеленої революції», яка розпочалась у 1990-х роках. У цей період технології вирощування враховували досягнення біології, генетики, селекції, землеробства, молекулярної та генної інженерії. Саме цей період характеризується появою інтенсивних технологій вирощування сільськогосподарських культур.

3. Розвиток сільського господарства

В сучасному сільському господарстві умовно можна виділити два типи:

- **Для першого типу** характерний високий рівень продуктивності, інтенсивності, ефективності. Таке сільське господарство називають товарним. Цей тип поширений у більшості розвинутих країн (передусім європейських та азійських) та в частині країн, що розвиваються. Представлений плантаційним рослинництвом і товарним тваринництвом. Високі результати праці тут поєднані з великою кількістю вкладеного капіталу.

- **Для другого типу** сільського господарства характерний низький рівень продуктивності, інтенсивності, ефективності. Таке сільське господарство називають споживчим. Воно переважає на значних територіях країн, що розвиваються, головним чином у найвідсталіших районах. Уся вироблена тут продукція споживається на місці. Такий тип ведення господарської діяльності називають натуральним. Для нього характерні: примітивна меліорація, незначна кількість унесених мінеральних добрив, переважання ручної праці, використання свійських тварин у ролі тягової сили.

Починаючи з 60-х років ХХ ст. у деяких країнах, що розвиваються,

відбулася так звана «зелена революція», котра охоплювала комплекс заходів, які з часом дозволили підняти низькопродуктивне сільське господарство до сучасного рівня. Це стосувалося й перегляду власності на землю. Земля, яка перебувала в державній власності або у володінні селянської громади, перейшла в приватне володіння. Діставши землю в приватну власність, селянин отримував змогу закласти землю в банку. Банки стали надавати селянам грошові кредити для придбання сільськогосподарської техніки, добрив. Частину витрат на реалізацію «зеленої революції» держава взяла на себе, як-от реалізацію дорогих програм з меліорації земель, розвитку сільськогосподарського машинобудування, виробництва мінеральних добрив та засобів боротьби зі шкідниками. На бюджетні кошти було створено великі селекційні центри з виведення нових сортів сільськогосподарських культур і порід свійських тварин. Деякі з них набули світової слави – у Мексиці (виведення нових сортів пшениці й кукурудзи), на Філіппінах (виведення рису), у Колумбії (тропічних фруктів).

Сучасне світове сільське господарство важко уявити у відриві від галузей, що його обслуговують. Їхнє організаційне об'єднання знайшло відображення у формуванні агропромислового комплексу (АПК). Утворення єдиного комплексу різноманітних галузей, пов'язаних із сільським господарством, дозволило істотно знизити затрати й різко підвищити ефективність виробничого процесу.

АПК виникли у 30-х роках ХХ ст. у США й стали відповіддю сільськогосподарського бізнесу на Велику депресію 1929–1933 рр. Після Другої світової війни й до кінця ХХ ст. процес формування АПК охопив усі розвинуті країни й деякі країни, що розвиваються. Проте на сьогодні розвинутий АПК мають небагато країн.

В структурі АПК виділяють три складові:

1. галузі, що забезпечують сільське господарство засобами виробництва (сільськогосподарське машинобудування, виробництво мінеральних добрив);
2. власне сільське господарство (безпосереднє виробництво сільськогосподарської продукції);
3. галузі, що переробляють сільськогосподарську продукцію (харчова, комбікормова промисловість, первинне оброблення сировини для легкої промисловості), й ті, що обслуговують сільське господарство (зберігання, транспортування, торгівля, підготовка кадрів, управління).

У США, де АПК досяг найвищого ступеня зрілості, співвідношення між складовими у відсотках таке – 14:13:73. Це свідчить про незначну роль сільського господарства в структурі сучасного АПК. На сьогодні виробити сільськогосподарську продукцію без наявності високорозвинутих супутніх галузей практично неможливо.

Структура сучасного сільського господарства трирівнева.

1. Макрорівень. На макрорівні в структурі сільського господарства виділяють дві великі галузі – рослинництво та тваринництво.

Рослинництво вирощує різноманітні сільськогосподарські культури, частина з яких є кормами для тваринництва. У південних країнах, які мають теплий і нерідко вологий клімат, традиційно переважає рослинництво (у Європі це – Італія, Іспанія, Греція). Інколи значну роль відіграють традиції. Наприклад, в Індії за майже 5000 років індуїзму сформувалися тверді вегетаріанські традиції, відповідно до яких більшість населення м'яса взагалі не вживає. Схожа традиція

сформувалася в Японії, де населення надає перевагу рибі та морепродуктам. У північних країнах, навпаки, здобуло більший розвиток тваринництво (Фінляндія, Швеція, Данія, Німеччина). У США співвідношення між рослинництвом і тваринництвом приблизно однакове.

2. Мезорівень. На мезорівні у складі рослинництва виділяють окремі групи сільськогосподарських культур: зернові, технічні, інші продовольчі (овочі, плоди) та кормові.

Провідною групою традиційно залишаються зернові. Останніми роками у зв'язку зі збільшенням обсягів виробництва продукції тваринництва зросла частка кормових культур.

У складі тваринництва на цьому рівні традиційно виділяють: скотарство, свинарство, вівчарство та інші галузі.

3. Мікрорівень. На мікрорівні в рослинництві в кожній групі культур виокремлюють співвідношення між різними культурами, а в тваринництві – між різними напрямками кожної галузі (наприклад, у скотарстві виділяють молочний і м'ясний напрями).

Контрольні та дискусійні питання:

1. З чого бере початок сільське господарство у світі?
2. Які наслідки має поглиблення міжнародної спеціалізації?
3. В чому полягає суть світової продовольчої проблеми? Чому її віднесено до категорії глобальних?
4. Які існують шляхи вирішення продовольчої проблеми? В чому їх переваги і недоліки?
5. Які сучасні тенденції світового сільського господарства мають найбільший вплив на майбутнє України на світовому ринку продовольства?

Практична робота № 2

Поширення зернових культур у світі

Мета роботи: проаналізувати основні тенденції поширення і вирощування зернових культур у світі, визначити основні відмінності поширення пшениці, рису і кукурудзи

Теоретичні відомості

Провідною групою сільськогосподарських культур є зернові. Вони займають близько половини всіх орних земель. Різні види зернових культур можна вирощувати в усіх без винятку природних зонах, де можливе рослинництво та у всіх сівозмінах, що дуже важливо для рослинництва. Завдяки оптимальному поєднанню білків, жирів і вуглеводів, зернові є важливими продовольчими та кормовими культурами. Крім того, виробництво зернових найефективніше – для вирощування 1 ц зерна витрачається не більше 1 людино-години праці.

За валовим виробництвом зерна тривалий час провідні позиції займали розвинуті країни. Завдяки «зеленій революції» в останні десятиріччя деякі країни, що розвиваються, зуміли швидко збільшити виробництво зернових культур (Китай, Індія, Індонезія, Бразилія).

Зернові культури мають важливе стратегічне значення. Зазвичай вважають, якщо країна виробляє зерна не менше 1000 кг/на особу, то вона забезпечена не лише хлібом, а й основними видами тваринної продукції. Найбільше забезпечені зерном розвинуті країни: Канада, Австралія, США, Франція, а також Аргентина. У багатонаселених країнах Азії й Африки цей показник дуже низький.

Для оцінювання рівня розвитку зернового господарства в країні використовується показник середньої врожайності зернових культур. Його найвищі значення (50-75 ц/га) характерні для розвинутих країн, а також для деяких країн, що мають інтенсивне сільське господарство (Японія, США, Південна Корея, Єгипет). Найнижча врожайність – в найбідніших африканських країнах (1-10 ц/га).

Найважливіші зернові культури – пшениця, рис і кукурудза, які називають «трьома хлібами людства». Валовий збір їх однаковий. За посівними площами пшениця майже вдвічі переважає площі рису, який може дати 2-3, а інколи й 4 врожаї на рік.

Пшеницю вирощують у помірному й субтропічному кліматичних поясах. У Північній півкулі площі цих кліматичних поясів більші, ніж у Південній, тому тут збирають більше врожаю. Світовими лідерами за виробництвом пшениці є Китай, Індія, США, Росія, Франція, Німеччина, Україна, Канада.

Рис вирощують переважно в азійських країнах з мусонним кліматом. Серед країн інших регіонів значне виробництво рису мають Бразилія, США.

Найбільші врожаї кукурудзи традиційно збирають США, країни Латинської Америки (Бразилія, Мексика, Аргентина). Значно менша роль європейських країн (Франція, Італія, Румунія, Угорщина). Останніми роками збільшили виробництво кукурудзи деякі азійські країни, насамперед Китай та Індія.

Валовий збір ячменю, просяних культур, вівса й жита істотно менший, ніж пшениці, рису і кукурудзи. Найбільші врожаї ячменю збирають країни помірного та субтропічного кліматичних поясів Північної півкулі (Канада, Росія, Німеччина, Іспанія, Франція). Ячмінь – насамперед кормова, а не продовольча культура. Крім того, у деяких країнах (Німеччина, Чехія) він є сировиною для виробництва пива. Просо, сорго, джовар, баджра, рагі – це важливі продовольчі культури для більшості африканських країн і деяких країн Азії. У США, країнах Латинської Америки їх широко використовують у виробництві комбікормів. Найбільші врожаї просяних культур збирають в Індії, Нігерії, США, Мексиці, Китаї.

Овес і жито поширені приблизно в тих же регіонах та країнах світу, де і ячмінь. За валовим збором вівса в світі виділяють Росію, Канаду, США, Австралію, Німеччину; жита – Росію, Польщу, Україну, Китай. Овес переважно кормова культура, жито – продовольча. З жита випікають чорний хліб. Традиційно в світі чорним хлібом славляться Польща, Німеччина, Данія, Росія, Швеція.

У світову торгівлю потрапляє зазвичай не більше ніж 10% зерна. Оскільки зерно значною мірою є стратегічним товаром, то кожна країна намагається виробляти його самостійно. Останніми роками великими експортерами зерна є США, Канада, Австралія, Аргентина, Україна, країни Європейського Союзу, Австралія, Китай, великими імпортерами – країни Латинської Америки, Північної Африки, Південно-Західної та Південно-Східної Азії.

Для кожного регіону світу характерний свій набір основних зернових культур: для Європи – пшениця, ячмінь, жито, для Азії – рис, пшениця, для Америки – кукурудза, пшениця, для Австралії – пшениця, для Африки – кукурудза, сорго, просо.

Контрольні та дискусійні питання:

1. Які головні виробники та експортери зернових у світі Вам відомі?
2. Назвіть основні зернові біржі світу.
3. Назвіть 5 найбільших світових експортерів зернових культур?
4. Яку роль на світовому ринку зерна займає Україна?
5. Назвіть найбільших імпортерів українського зерна, проаналізуйте причини.

Практична робота № 3

Поширення технічних культур у світі

Мета роботи: проаналізувати основні тенденції поширення і вирощування технічних культур у світі, визначити основні відмінності поширення олійних, цукрових та тонізуючих культур

Теоретичні відомості

Важливе місце в сучасному світовому сільському господарстві займає виробництво технічних культур. **Технічними** прийнято вважати культури, які потребують подальшого промислового перероблення. До них належать **олійні, цукристі, тонізуючі, волокнисті, каучуконосні культури**.

Серед **олійних** провідні позиції займають **соя, ріпак, соняшник, арахіс**.

Головними районами вирощування сої у світі є країни з великою кількістю опадів у літній період. Батьківщиною сої вважають Китай. Проте найбільші врожаї протягом останніх десятиліть збирають у США. Стрімко нарощують виробництво сої країни Латинської Америки (Бразилія, Аргентина, Парагвай, Болівія) та Індія. Соя є важливою культурою для виробництва комбікормів завдяки значному вмісту білка.

Основні світові виробники ріпаку – європейські країни (Франція, Німеччина, Польща) і Канада, арахісу – Індія, Китай, США, Бразилія, Аргентина, Нігерія, соняшнику – Аргентина, Україна, Росія, США, Франція, Китай, олійної пальми – країни Південно-Східної Азії, Гвінейської затоки і Океанії, оливи – країни Середземномор'я (насамперед Іспанія, Італія, Греція, Туреччина).

Україна є світовим лідером із виробництва та експорту соняшникової олії. Соняшникова олія входить у п'ятірку товарів, які займають найбільшу частку в товарній структурі українського експорту.

Найбільше поширення серед **цукристих** культур дістали тільки дві – **цукрова тростина та цукрові буряки**. Цукрова тростина була окультурена в V ст. у Бенгалії, звідки поширилася по всьому світу. Проте вона ніде так добре не прижилася, як у Латинській Америці. Цукрові буряки були окультурені значно пізніше. Перший цукор з цукрових буряків отримали в Німеччині наприкінці XVIII ст.

Упродовж усього XIX та першої половини XX ст. головною цукровою культурою вважали цукрові буряки. У цей час виробниками цукру були розвинуті країни. Надалі виробництво змістилося в країни, що розвиваються, за рахунок чого частка цукрової тростини різко зросла (до 70%). Виробництво цукру з цукрової тростини виявилось ефективнішим, що пов'язано з її високою врожайністю. Максимальні врожаї цукрової тростини збирають Бразилія та Індія. Південні країни спеціалізуються на виробництві цукру з цукрової тростини, а північні – з цукрових буряків. Тільки дві країни (Китай та США) виробляють цукор з обох культур. Потужними експортерами цукру є Бразилія, Куба, Австралія, Таїланд, Франція, Німеччина, великими імпортерами – Росія, Китай, Японія, США, Індія, Велика Британія.

Важливими **тонізуючими** культурами є **кава, какао, чай**. Для кожної з цих культур характерний перехід з історичної батьківщини на нове місце. Так, батьківщиною кави була Африка, а великим сучасним районом її вирощування стала Латинська Америка. Найбільші врожаї кави збирають у двох країнах – Бразилії та Колумбії.

Останнім часом стрімко збільшують валові збори та експорт кави азійські (В'єтнам, Індонезія), африканські (насамперед Кот-д'Івуар) країни.

Бразилія й Колумбія, що вирощують найбільше кави, майже не конкурують між собою. Бразилія культивує звичайну каву, яку вирощують на плантаціях просто неба й збирають комбайном. Така кава має гіркий смак та чорний колір. Колумбія культивує елітні сорти кави. Їх вирощують у затінку високих дерев і збирають уручну. Ця кава має кислий смак і тонкий аромат.

Батьківщиною какао вважають Латинську Америку (шоколадний напій вживало ще стародавнє плем'я майя), а сучасними великими виробниками стали африканські країни (Кот-д'Івуар, Гана, Нігерія, Камерун), а також Індонезія, Малайзія.

Чай був окультурений у Китаї, де сьогодні налічують найбільше його сортів. Понад 100 років найбільшими виробниками чаю є колишні британські колонії: Індія, Шрі-Ланка, Кенія. Останнім часом значно збільшили виробництво чаю Індонезія, Туреччина, В'єтнам, Аргентина.

«Батьківщиною» тютюну, який вважають наркотичною культурою, є Латинська Америка, звідки він поширився по всьому світу. Найбільшим виробником тютюну став Китай. Значно відстають від нього Індія, Бразилія, США. США поступово зменшують валові збори тютюну, а країни, що розвиваються, – нарощують. Великі врожаї тютюну збирають середземноморські країни (Туреччина, Греція, Італія) та деякі країни Африки (Зімбабве, Малаві).

До **тонізуючих** можуть бути зараховані й **наркотичні культури**, які широко застосовують у медицині. Найбільшими постачальниками цих культур стали азійські країни – Афганістан, Пакистан, Іран (країни «Золотого півмісяця»), М'янма, Таїланд, Лаос («Золотого трикутника»), а також деякі країни Латинської Америки, насамперед Колумбія. Уряди всіх цивілізованих країн провадять боротьбу з незаконним обігом сировини наркотичних речовин – наркотичних рослин.

Серед **каучуконосів** найбільше поширена **гевея**. Її історичною «батьківщиною» є Бразилія, проте з кінця XIX ст. провідні позиції у виробництві латексу захопили країни Південно-Східної (Таїланд, Індонезія, Малайзія) та Південної (Індія, Шрі-Ланка) Азії. Порівняно невелике виробництво латексу мають африканські країни (Кот-д'Івуар, Нігерія, Ліберія).

Волокнисті культури – одні з найважливіших серед технічних культур. До них належать бавовна, льон-довгунець, коноплі, абака, джут, сизаль. Бавовна була окультурена в Латинській Америці. На сьогодні найбільшими виробниками бавовни є азійські країни (Китай, Індія, Пакистан, Узбекистан, Туреччина, Сирія), а також США, Бразилія, Греція. Єгипет вирощує тонковолокнисту бавовну й став її найбільшим постачальником на світовий ринок. Найбільше середньоволокнистої бавовни експортують США (30 %), Китай, Пакистан,

країни Центральної Азії. Найбільше бавовни імпортують Японія, Південна Корея, Сянган та європейські країни.

Світові лідери з виробництва льону-довгунцю – європейські країни (Франція, Росія, Німеччина, Польща, Чехія, Угорщина, Бельгія), абаки – Філіппіни, джуту – Індія, Бангладеш, сизалю – країни Східної Африки (Танзанія, Кенія) та Латинської Америки (Бразилія).

Велике значення має вирощування таких продовольчих культур як картопля, овочі, фрукти. Нині за валовим збором картоплі провідні позиції у світі займають Китай, Росія, Індія, США, Україна, Німеччина, Польща, Білорусь, Нідерланди, Велика Британія. Найбільше картоплі на душу населення вирощують Ірландія, Білорусь, Польща, Нідерланди.

За валовим збором овочів світовими лідерами є великі країни з численним населенням і сприятливими кліматичними умовами (Китай, Індія, США), а в розрахунку на душу населення – країни Середземномор'я: Туреччина, Італія, Греція). Найбільше томатів збирають у США, Китаї, Італії, Туреччині, капусти – у Китаї, Південній Кореї, Японії, цибулі – у Китаї, Індії, США.

Світовими лідерами з виробництва плодів є країни зі сприятливими кліматичними умовами – Китай, Індія, Бразилія, США. Найбільше плодів на душу населення збирають у країнах Середземномор'я.

За валовим збором яблук виділяють Китай та США, винограду – Італію, Францію, Іспанію, США, апельсинів – Бразилію, США, лимонів – Мексику, Аргентину, Індію, Іран, мандаринів – Японію, бананів – Індію, Китай і Латиноамериканські країни, манго – Індію. Безумовним лідером (до 80%) за експортом апельсинового соку (замороженого у вигляді концентрату) є Бразилія, бананів – Еквадор, Коста-Рика, Колумбія. Швидко нарощують виробництво та експорт виноградного вина Аргентина, Чилі, Південна Африка, Алжир, Австралія.

Контрольні та дискусійні питання:

1. Які головні виробники та експортери олійних у світі Вам відомі?
2. Назвіть світових лідерів з експорту олійних культур та продуктів їх переробки.
3. Яку роль на світовому ринку олійних культур відіграє Україна?
4. Назвіть найбільших імпортерів української олії, проаналізуйте причини.
5. Назвіть світових лідерів з експорту тонізуючих культур.

Практична робота № 4

Розповсюдження тваринництва у світі

Мета роботи: проаналізувати основні тенденції поширення і вирощування свійських тварин у світі, визначити основні відмінності поширення цих тварин

Теоретичні відомості

У складі тваринництва виділяють чотири головні галузі – **скотарство, свинарство, вівчарство, птахівництво**, а також інші – **конярство, верблюдарство, оленярство, шовківництво**.

Серед окремих регіонів світу найчисельніше поголів'я великої рогатої худоби мають Азія, Латинська Америка, Африка. Крім звичайних корів, тут розводять буйволів, зебу, ватусі. Продуктивність скотарства в країнах, що розвиваються, невелика. Стада великої рогатої худоби в країнах Європи й Північної Америки нечисленні, проте високопродуктивні. Розвинуті країни виробляють основну частку світової яловичини та молока.

Інтенсивне молочне або м'ясне скотарство характерне переважно для малих ферм, а екстенсивне м'ясне скотарство – для великих господарств. Великі скотарські господарства характерні для країн, що мають значні площі природних пасовищ (США, Канада, Австралія, Мексика, Бразилія, Аргентина).

Найрозвинутіше свинарство – в Китаї. Традиційно багато свиней розводять у США, європейських (Німеччина, Іспанія, Росія, Польща, Франція, Нідерланди) та латиноамериканських країнах (Бразилія, Мексика).

Розподіл вівчарства й козівництва нагадує розподіл поголів'я великої рогатої худоби. З країн, що розвиваються, найбільше овець розводять у Китаї, Індії, Ірані, Пакистані, Туреччині, кіз – в Індії, Пакистані, Ірані, деяких африканських країнах. Це поголів'я малопродуктивне, дає незначну кількість вовни, пуху, м'яса. У розвинутих країнах (Австралія, Нова Зеландія, Велика Британія, Південна Африка) поголів'я нечисленне, але вовни дає дуже багато.

У птахівництві здебільшого розводять курей, меншою мірою – гуси, качки, індики. Птахівництво забезпечує виробництво яєць і м'яса на промисловій основі. Із загального світового поголів'я птиці 40% припадає на Азію, де лідерами є Китай, Японія, Індія, Індонезія. На європейські країни припадає 17%. Найбільше птиці вирощують у Франції, Великій Британії, Італії, Румунії. На Північну Америку припадає 11% (близько 1/2 у США, 1/4 у Мексиці), на Південну Америку – 10% (2/5 у Бразилії), на Африку – 9% (Нігерія, Ефіопія, Єгипет, Південна Африка).

Велике значення в харчуванні населення відіграють морепродукти, особливо риба. Світове риболовство дає щорічно 75 млн т риби, ще 20 млн т забезпечують штучним розведенням риби. 2/3 морської риби добувають у Тихому океані біля берегів Америки й Східної Азії, а 1/4 – в Атлантичному океані біля берегів Європи й Північної Америки.

Найчисленніше поголів'я коней у Китаї, Мексиці, Бразилії, найбільше верблюдів розводять країни Південно-Західної Азії та Північної Африки, північних оленів – у Росії, Канаді, США (Аляска) й скандинавських

країнах. Світовими лідерами за виробництвом м'яса традиційно є розвинуті країни (США, Франція, Німеччина, Іспанія, Росія, Італія, Канада, Австралія, Аргентина, Велика Британія, Японія). Останнім часом збільшили його виробництво деякі країни, що розвиваються (Китай, Мексика, Індія, Бразилія). Найбільше м'яса на душу населення виробляють у Новій Зеландії, Данії, Австралії, Нідерландах. Уважають, що країна повністю забезпечує себе м'ясом, якщо виробляє його не менше 100 кг/на особу на рік. Частка яловичини найвища в Аргентині, Індії, Австралії, Росії, Бразилії, свинини – у Китаї, Німеччині, Іспанії, баранини – у Новій Зеландії, Австралії, Індії, м'яса птиці – у США, Великій Британії, Мексиці, Бразилії, Франції.

Найбільшими світовими експортерами яловичини є Бразилія, Австралія, США, Канада, свинини – Данія, Нідерланди, Канада, Китай, баранини – Австралія, Нова Зеландія, Велика Британія, м'яса птиці – США, Франція, Бразилія, Нідерланди. Найбільші закупівлі м'яса за кордоном здійснюють США, Японія, країни Європейського Союзу.

Світовими лідерами за виробництвом молока є розвинуті країни та деякі країни, що розвиваються (Індія, Бразилія, Пакистан, Мексика, Аргентина). Найбільше молока на душу населення виробляють у Новій Зеландії (близько 3 т), Данії (1 т), Литві (800 л), Нідерландах (700 л). Найбільші середні надої молока на одну корову зафіксовано у США (7 100 л/рік), Данії, Нідерландах, Бельгії, Франції, Німеччині, Швейцарії (близько 7 000 л/рік). Середні надої в країнах, що розвиваються, значно менші – в Аргентині – 4000 л, Бразилії – 1800 л, Китаї – 900 л.

Найбільше вершкового масла виробляють в Індії, США, Франції, Пакистані, Німеччині, Новій Зеландії, Росії та Польщі. За виробництвом сиру виділяють США, Францію, Німеччину, Італію, Нідерланди. Найбільшими експортерами сухого молока, вершкового масла, сиру є Нова Зеландія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Бельгія.

Контрольні та дискусійні питання:

1. Які головні виробники та експортери м'ясної продукції у світі Вам відомі?
2. Назвіть світових лідерів з експорту молочної продукції.
3. Яку роль на світовому ринку тваринницької продукції відіграє Україна?
4. Назвіть найбільших імпортерів продукції птахівництва, проаналізуйте причини.
5. Назвіть світових лідерів з експорту свинини.

Практична робота № 5

Досвід господарювання провідних країн світу та світові тенденції виробництва сільськогосподарської продукції

Мета роботи: проаналізувати основні тенденції та прийоми господарської діяльності провідних товаровиробників сільськогосподарського виробництва в світі

Теоретичні відомості

1. США: від прямого субсидування до страхових виплат

Сільське господарство в США мало ключову роль в економіці ще з моменту заснування країни. Для мігрантів, які переселялися на нову землю, в основному з Європи, фермерство здебільшого було гарантією успішного розвитку, адже продукти харчування були товаром гарантованого продажу, а земля у власності закріплювала майбутні перспективи. Але згодом ця перевага перетворилося на недолік - проблему перевиробництва.

Часом фермерський бізнес також потерпав від неврожаю, що суттєво било по кишені фермерів. Для того, щоб підтримати галузь, яка сприяла появі робочих місць, давала без перебільшення стратегічний за своїми розмірами прибуток до бюджету, підштовхувала розвиток транспортної системи та іншого виробництва й послуг, американський уряд запроваджував різні види допомоги. Головним чином, вони зводилися до прямого субсидування фермерів.

Втім через тенденції монополізації агробізнесу та розвитку технологій, сільськогосподарська галузь з роками стала мати менше лобі в Конгресі, бо вже не опиралася на велику кількість сімейних фермерських господарств. Так, за статистикою, в 1940 році в США існувало 6 млн ферм із середньою площею господарства – 67 гектарів. Наприкінці 1990-х їх нараховувалось лише близько 2,2 млн із площею фермерських господарств, в середньому, 190 гектарів. У першій декаді 2000-х ця тенденція зберіглася.

У 2014 році звична пряма бюджетна допомога була замінена на законодавчому рівні іншим інструментом – страхуванням ризиків. Працює це просто. Фермери не знають, якою буде вартість посаджених ними культур та якою буде погода в наступний сезон. Власники тваринницьких ферм також не можуть бути впевненими в цінах на свою продукцію у зв'язку з ризиками втрат через несприятливі погодні умови або хвороби худоби. У випадку, якщо фермерам загрожує сильна посуха, повинь і непередбачувана ситуація на ринку, надається менш витратне часткове страхування, якщо ж ризики менші - страхівка може бути вищою.

Щоб запровадити такий інструмент, американський Конгрес понад три роки шукав компроміси та згодом прийняв Закон про сільське господарство – 2014 рік. Документ затвердив виділення впродовж кількох років \$956,4 млрд доларів (майже трильйон!) на запуск цілого ряду програм, у тому числі в галузі торгівлі, сільськогосподарських досліджень, відновлюваної енергії та продовольчої допомоги. Тим не менше, попри величезну суму бюджету, в Конгресі зазначили,

що закон «передбачає найбільше скорочення витрат на сільське господарство в історії». У документі збережено кредитну програму сприяння торгівлі, у вигляді субсидій фермерам, коли ціни на основні культури падають нижче певного рівня. Втім, прямі виплати були замінені страховими. Тобто, головним орієнтиром стало страхування врожаю, і концепція страхування була розширена на інші сфери, наприклад, виробництво молока.

Загалом американські фермери можуть обирати схему підтримки збуту продукції з-поміж двох основних програм. Перша – страхування від падіння цін (PLC), яка передбачає компенсації, якщо ціни на продукцію рослинництва падають нижче заздалегідь визначених рівнів. Друга – страхування сільськогосподарських ризиків (ARC). Вона забезпечує виплати фермерам в разі зменшення доходів нижче середнього по країні показника. Для розрахунків потенційних виплат фермери під час реєстрації надають дані про площу та урожайність на своїх фермах.

Крім того, існує ще кілька варіантів страхування врожаю або прибутків. При цьому федеральний уряд може субсидувати страхові премії за ставками від 38% до 80%, в залежності від рівня покриття і варіантів, обраних виробниками. Такий високий рівень субсидій необхідний для того, щоб зробити продукцію за доступною для кінцевого споживача ціною.

Загалом же, закон дуже складний та прописує багато інших варіантів для окремих напрямів виробництва, наприклад тваринництва, або вирощування бавовни.

Американські фінансові аналітики вважають, що фермери дедалі будуть більш зацікавленими в управлінні ризиками, зокрема, через вплив глобальних змін клімату. Водночас, програми, запропоновані новим законодавством США можуть мати інший ефект, наприклад схильність фермерів використовувати більш ризиковані в плані врожайності регіони. Тим не менше, розвинуті економіки, такі як американська, цілком можуть підтримувати високий рівень субсидування сільського господарства, в той час як у менш розвинутих країнах така схема може здаватися надто витратною.

2. НІДЕРЛАНДИ: екологічність та енергозбереження в пріоритеті

Нідерланди – другий після США експортер сільськогосподарської продукції у світі. Об'єм експорту сільгосппродукції кілька років поспіль становив понад 80 млрд євро. Це близько 18% загального експорту країни. За деякими оцінками, на сільське господарство припадає 10% економіки країни. Найбільше голландських сільгосптоварів відправляється у Німеччину. Серед великих агропромислових партнерів також Бельгія, Велика Британія, Франція та Італія. Основні товари, що експортуються – це квіти та рослини, м'ясо, молочна продукція, овочі та фрукти.

Після досягнення країною серйозних позицій на світовому ринку, основними пріоритетами у сільському господарстві було визнано не стільки зростання продуктивності, скільки сталий розвиток, інновації, покращання умов утримання тварин, використання відновлюваних джерел енергетики тощо.

Наприклад, серед субсидій, які можуть отримати фермери, існує програма гарантування частини позики, яку готова взяти на себе держава. Претендувати на цю програму можуть малі чи середні підприємці або, наприклад, молоді

фермери віком до 39 років. Додаткові кошти позики, які фермер отримує під гарантії, мають бути витрачені на чітко визначені цілі, наприклад, оптимізацію виробництва, покращення якості продукції або умов утримання тварин.

Крім того, на додаткову допомогу можуть претендувати молоді фермери – до 41 року. За статистикою голландського агентства з питань підприємництва RVO, лише 5% нідерландських фермерів - молодші 35 років. Тому мета цієї програми – залучити більше молодих підприємців до сфери сільського господарства. Ці кошти можуть бути інвестовані у

будівництво, землю, техніку або мобільне обладнання.

Крім того держава підтримує ферми, де відмовилися від використання хімікатів та пестицидів. Для того, щоб забезпечити конкурентоздатність цих екотоварів, уряд, наприклад, підписав договори із супермаркетами та Федерацією агропромисловості і тепличного виробництва про розширення дистрибуції цієї продукції.

Ще одна мета у сільському господарстві - розширення використання біомаси як палива на фермерських господарствах. Так, до 2030 року планується замінити 30% нафтопродуктів на «зелену енергетику».

3. ФРАНЦІЯ: на захист фермерів їх трактори дійшли до Парижа

Сільське господарство тут найбільш опікувана державою галузь, хоча основа його – приватне землеволодіння. Кількість фермерських та приватних сільськогосподарських підприємств у Франції сягає майже 1 млн. За обсягом виробленої продукції Франція посідає 1-е місце в Західній Європі і третє місце в світі. Франція щорічно експортує сільгосппродукції на суму понад 40 млрд євро. У галузі зайнято близько 7% працездатного населення.

Суттєвий вплив на аграрну політику держави справляє розвинена мережа профспілок, які піклуються про умови праці та життя фермерів, а також про збереження «мінімального рівня доходів» навіть у разі неврожаю або природних катаклізмів. Особливою є і система оподаткування: розрахунок суми доходу, що підлягає оподаткуванню, проводиться виходячи з даних земельного кадастру, середніх показників вартості продукції, витрат виробництва, врожайності сільгоспкультур і продуктивності худоби.

На підтримку аграріїв витрачається в середньому до 40 млрд євро на рік. Центральне місце в системі кредитного забезпечення сільського господарства відіграє банк «Креді Агріколь». Механізм дії пільгових кредитів для сільського господарства заснований на принципі державного погашення банком різниці між договірною процентною ставкою і ставкою пільгової позики, наданої фермеру.

Крім уряду французьких фермерів також підтримує й Євросоюз через Єдину сільськогосподарську політику (ЕСХП). Франція отримує близько 17% від загального бюджету. У середньому одне господарство отримує близько 12 тис. євро субсидій на рік.

Крім того, у французьких фермерів є пільги на кредити. На закупівлю нової сільгосптехніки вони можуть залучати кошти під 3-4% річних, на придбання землі – приблизно під 7% річних.

І попри це, рівень невдоволення зростає. По країні прокотилася хвиля протестів. Фермери йшли маршами на сільгосптехніці до столиці, блокували дороги, проривалися до центру та вимагали підтримки від держави, зокрема підвищення закупівельних цін на молоко та м'ясо.

Протестувальники були почуті. Уряд пообіцяв скотарям додаткову фінансову допомогу в сумі 290 млн євро. Крім того, міністр сільського господарства Франції Стефан Ле Фолль заявив, що також буде виділено 500 млн євро для грошових позик. Оголошена фінансова допомога стала доповненням до початкового плану, який французька влада представила у вересні 2015 року. План розрахований на 3 роки і включає повернення податків і підтримку інвестицій, що фінансуються спільно Євросоюзом і французькими регіонами. Загальна сума підтримки складає 300 млрд євро.

4. АВСТРАЛІЯ: тонна зерна на кожного австралійця

Австралія на четвертому місці серед світових експортерів. Колись країна оголосила боротьбу проти дискримінації своєї продукції на ринку країн ЄС і, воевидь, не програла. Так, створена у 1986 році Кернська група, де Австралія є лідером, об'єднує нині 19 країн – виробників сільськогосподарської продукції, саме на їх частку припадає 20% світового експорту.

Загалом цифри вражають. Сільське господарство та тісно пов'язані з ним сектори становлять 12% ВВП країни, а обсяг валової доданої вартості у цій галузі становить понад \$155 млрд. В Австралії знаходиться 14% усього світового поголів'я вівець (понад 150 млн голів). Країна лідирує серед постачальників вовни: 9% усього світового виробництва. Крім цього, Австралія - один із основних виробників зернових, цукру, молочних продуктів, фруктів.

Про пшеницю окреме слово. Половину орної площі відводять під пшеницю, її збирають майже по тонні (!) на душу населення. Країна вважається виробником пшениці світового значення.

Не дивно, що внутрішні потреби країни задовольняються власним виробництвом.

Сільськогосподарські угіддя Австралії становлять приблизно дві третини її площі. Періодично трапляються посухи. Більшість сільськогосподарських угідь використовується для потреб тваринництва (луки і пасовища). Близько двох третин вартості продукції сільського господарства забезпечує саме тваринництво.

В Австралії виробниками сільськогосподарської продукції, в основному, є фермерські господарства. Австралійські фермери володіють 135 997 фермами, що охоплюють 61% території Австралії.

Фінансова підтримка уряду надається фермерам, як правило, для компенсації збитків спричинених природними або техногенними факторами – головним чином, це тривалі періоди посухи (на всій території країни поєднується зрошення та аридне землеробство), повені, пожежі або деякі інші стихійні лиха. При цьому урядові дотації надаються лише у тому випадку, коли збитки у зв'язку зі стихійним лихом терпить значна кількість господарств у регіоні. Така підтримка може мати різні форми: гранти, короткострокові кредити за низькими відсотковими ставками тощо. Також держава надає податкові пільги фермерам для компенсації амортизації сільськогосподарського обладнання. Насамкінець для захисту національного агросектору уряд застосовує систему спеціальних платежів та імпорتنих мит.

Що стосується оподаткування, то виробники різних видів сільськогосподарської продукції сплачують податки за різними ставками. Так, наприклад, цукрова промисловість не отримує податкових пільг, тоді як виноробство має певні переваги в оподаткуванні.

5. КАНАДА: швидкий інтернет на кожен ферму

Канада – п'ята за обсягом експорту сільськогосподарської продукції у світі. Пропорційний внесок сільського господарства до загального ВВП Канади протягом останніх десятиліть значно знизився і зараз досяг 1,7%. При цьому галузь досі забезпечує роботою більше 2 мільйонів канадців та щорічно вносить більше \$ 100 млрд до ВВП країни. Щорічно Канада експортує сільськогосподарської продукції на понад \$ 40 млрд.

Сільське господарство Канади отримує значну державну підтримку (щороку варіюється у межах \$ 6-8 млрд), хоча вона в рази менша, ніж у країнах ЄС. Втім, такі низькі показники *scye.nm pfdlzb* унікальній канадській системі державної монополії на закупівлю молока, сиру, яєць та птиці під назвою «управління поставками». Спеціально створені державні компанії регулюють пропозицію цих товарів на ринку, контролюючи внутрішнє виробництво та обмежуючи імпорт за допомогою високих мит, що можуть сягати 200%. Така система, з одного боку, дає змогу Канаді уникнути прямого субсидування сектору, а з іншого – шкодить споживачам, адже через державне регулювання, ціни на кінцевий продукт у Канаді від 30 до 300% вищі, ніж в інших країнах. Таким чином, покупці з власної кишені високими цінами підтримують національного виробника.

Збут інших канадських агропродуктів (зерно, свинина, яловичина та ін.) відбувається на більш-менш ринкових умовах, хоча для фермерів створена спеціальна кредитна установа *Farm Credit Canada*. Окрім того, у країні діє з десяток провінційних та федеральних програм підтримки виробників сільськогосподарської продукції, серед яких: короткострокові кредити до \$ 400 тис. під низький відсоток із частковим покриттям процентів; державні кредитні гарантії на купівлю землі агропризначення; добровільний механізм гарантованих цін закупівлі; пільгове страхування врожаю від природних катаклізмів та екстремальних погодних умов; фінансова підтримка просування продукції закордоном (до \$ 50 тис. на одне підприємство на рік); екстрена фінансова

підтримка під час надзвичайних ситуацій; субсидування транспортування зерна через порт на півночі країни (9,20 \$/тонн).

Свою роль держава бачить також у розвитку науки, тому щорічно інвестує сотні млн доларів у різноманітні дослідження в галузі сільського господарства. Окрім цього, новий федеральний бюджет має намір вкласти протягом 2016-2021 рр. \$ 500 млн. у розширення доступу до швидкісного доступу до мережі Інтернет у віддалених регіонах країни, що необхідне для нормального функціонування сучасної сільгосптехніки.

6. НІМЕЧЧИНА: за свої права фермери готові і на маскарад

ФРН посідає друге місце за обсягом виробництва продукції тваринництва, а також зернових у країнах ЄС. При цьому в аграрному секторі, де дуже високий рівень механізації, зайняті лише 2-3% працездатного населення держави, а його частка не дотягує в структурі ВВП і до 1%.

Базується німецьке сільське господарство на невеликих сімейних фермерських господарствах. Держава підтримує галузь, але не дотаційно чи прямим виділенням коштів. Річ у тім, що державна допомога заборонена в ЄС згідно п.1 ст.107 договору про функціонування Європейського Союзу, оскільки перешкоджає вільній конкуренції на внутрішньому ринку. Але є деякі винятки з цієї принципової заборони. Зокрема, можлива державна допомога соціального характеру окремим споживачам, гуманітарна допомога та гранти господарствам, які зазнали збитків після відновлення Німеччини.

Таким чином, діє другий за рахунком пакет субсидій постраждалим від низьких цін виробникам молочної та м'ясної продукції (загальним обсягом 13 млн євро) і можна було подати заявку на отримання такої. Міністр Крістіан Шмідт пообіцяв, що держава буде і далі буде допомагати фермерам на глобальному ринку в рамках існуючих можливостей.

Час від часу фермери протестують, причому піднімають свій голос проти сучасних тенденцій в аграрній промисловості, зокрема проти генної інженерії, виступаючи за традиційне, а відтак більш екологічне, село. Майже 20 тисяч фермерів взяли участь у такій демонстрації, одягнувшись у костюми свійських тварин та птахів.

7. ПОЛЬЩА: дипломатія на службі аграріїв

Навіть у часи комуністичної Польщі значна частина сільського господарства країни перебувала у приватній власності. Тому, традиційно, в Польщі і зараз популярними є маленькі приватні сільськогосподарські господарства, які спеціалізуються на виготовленні одного виду продукції. Зараз, близько 2 млн малих приватних сільськогосподарських підприємств Польщі (мають по 5-10 га землі) та володіють 90% орних земель країни. Польща – європейський лідер у вирощуванні картоплі, цукрових буряків, яблук.

15% усіх працюючих в Польщі осіб задіяні в сільському господарстві. Цей сектор польської економіки генерує частку приблизно 4% ВВП Польщі, що становить понад \$ 20 млрд. Однак, спостерігається тенденція до її поступового зменшення. В окремих регіонах країни, зокрема у східній частині країни, рівень

працевлаштування в цьому секторі сягає понад 30% від усього працюючого населення.

Сільське господарство Польщі експортно орієнтоване (10% продукції йде на експорт), а тому польська дипломатія постійно шукає нові ринки збуту аграрної продукції, особливо у світлі зменшення ринків у країнах Східної Європи та колишнього СРСР через економічну кризу, санкції, збройні конфлікти.

Новий польський уряд нещодавно підготував програму дій на наступні 5 років. У ній вказується, зокрема, що уряд повинен використати всі існуючі можливості для збільшення допомоги польським аграріям у бюджетній перспективі ЄС на 2014-2020 роки. У програмі підкреслюється також, що слід докласти максимальних зусиль, аби модель популярних малих сімейних сільськогосподарських підприємств не була витиснута великими фермерськими підприємствами. Це робиться як з економічних мотивів (краще пристосування продукції до потреб ринку), так і соціальних (збереження більшої кількості робочих місць на селі і кращої екологічної ситуації).

Держава намагається всіляко підтримувати дрібні аграрні підприємства, які демонструють поступову динаміку зростання виробництва, особливо у світлі європейських доплат за орні землі чи окремі види продукції. У Польщі кілька банків спеціалізуються на кредитуванні сільського господарства, зокрема BGZ. По довгострокових кредитах (до 10-ти років) держава може компенсувати половину відсоткової ставки. У Польщі популярним є також пільгове кредитування аграрного сектора, коли підприємець може сплатити лише 3%, а решту суми по відсотковій ставці банку повертає держава.

Контрольні та дискусійні питання:

1. Що є найважливішою ознакою глобальної економіки?
2. Які три виміри глобалізації виділяють вчені? Їх позитивні та негативні наслідки.
3. Які наслідки має поглиблення міжнародної спеціалізації?
4. Які сучасні тенденції світового сільського господарства мають найбільший вплив на майбутнє України на світовому ринку продовольства?

Цікаво:

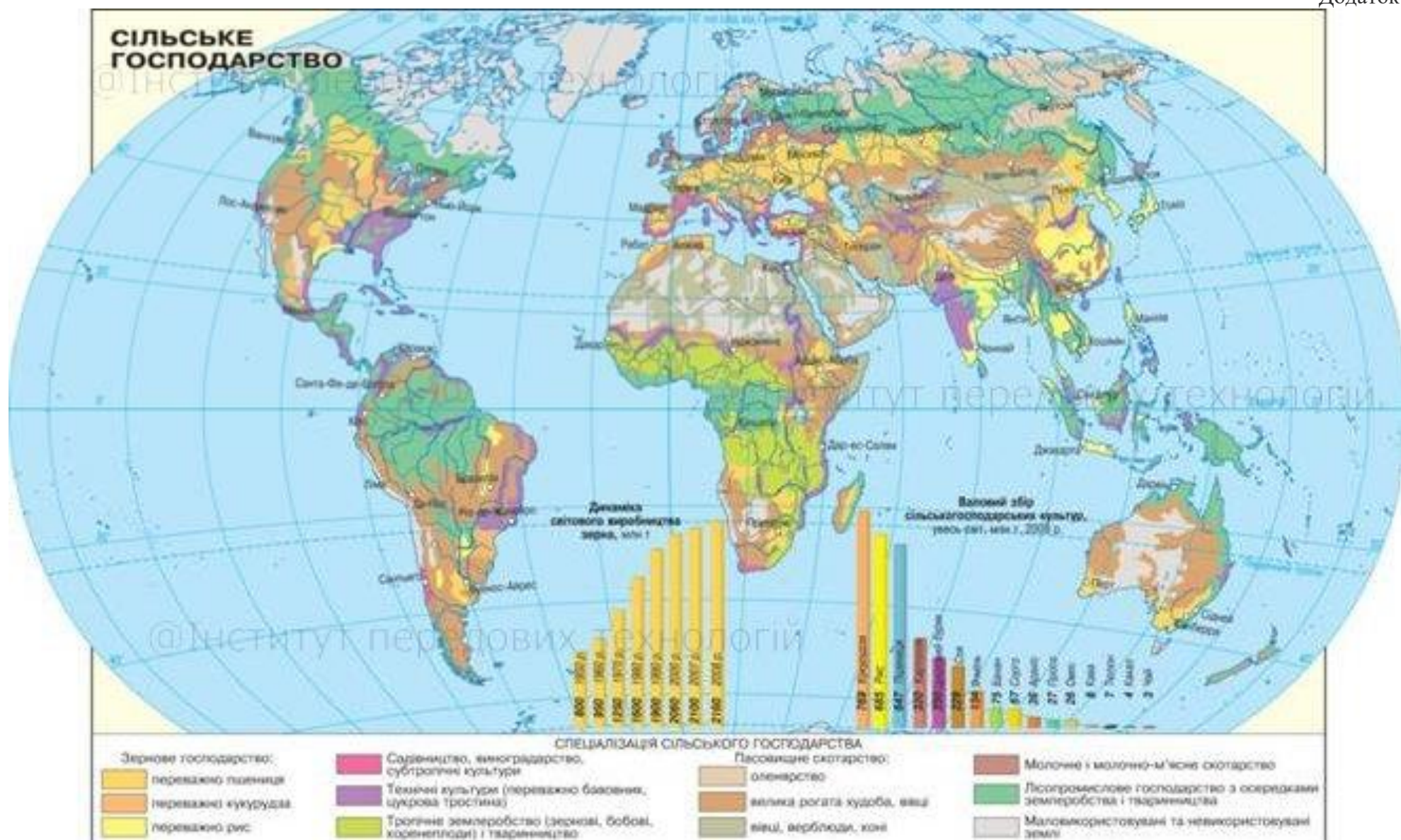
Компанії, що переробляють або виробляють різні види сільськогосподарської продукції, належать до найбільших у світі. Серед них переважають універсальні компанії – «Марс», «Юнайтед брендс», «Дженерал фудс», «Пілсбері», «Алтріс груп» (до 2003 р. – «Філіп Моріс») (США), «Нестле» (Швейцарія), «Юнілевер» (Велика Британія й Нідерланди). «Свіфт», «Ермор» (США) спеціалізуються на переробці м'яса, «Крафтко», «Беатріс фуд» (США), «Данон» (Франція), «Ерманн» (Німеччина), «Кампіна» (Нідерланди) – молока.

«Стандарт фрут енд стімшін» (США) – великий постачальник тропічних плодів, «Дель монте» (США) виготовляє з них соки, джеми, компоти, «Кока-Кола» і «Пепсі» (США) виготовляють прохолодні напої та мінеральну воду. «Якобс» і «Чібо» (Німеччина) переробляють каву, «Ер джей Рейнольдс», «Імперіал тобакко» (США), «Брітіш амерікен тобако» (США й Велика Британія) і «Джапан тобако інтернешнл» (Японія) – тютюн. «Мак Дональдс» і «Мак чікен» (США) контролюють найбільші у світі системи швидкого харчування.

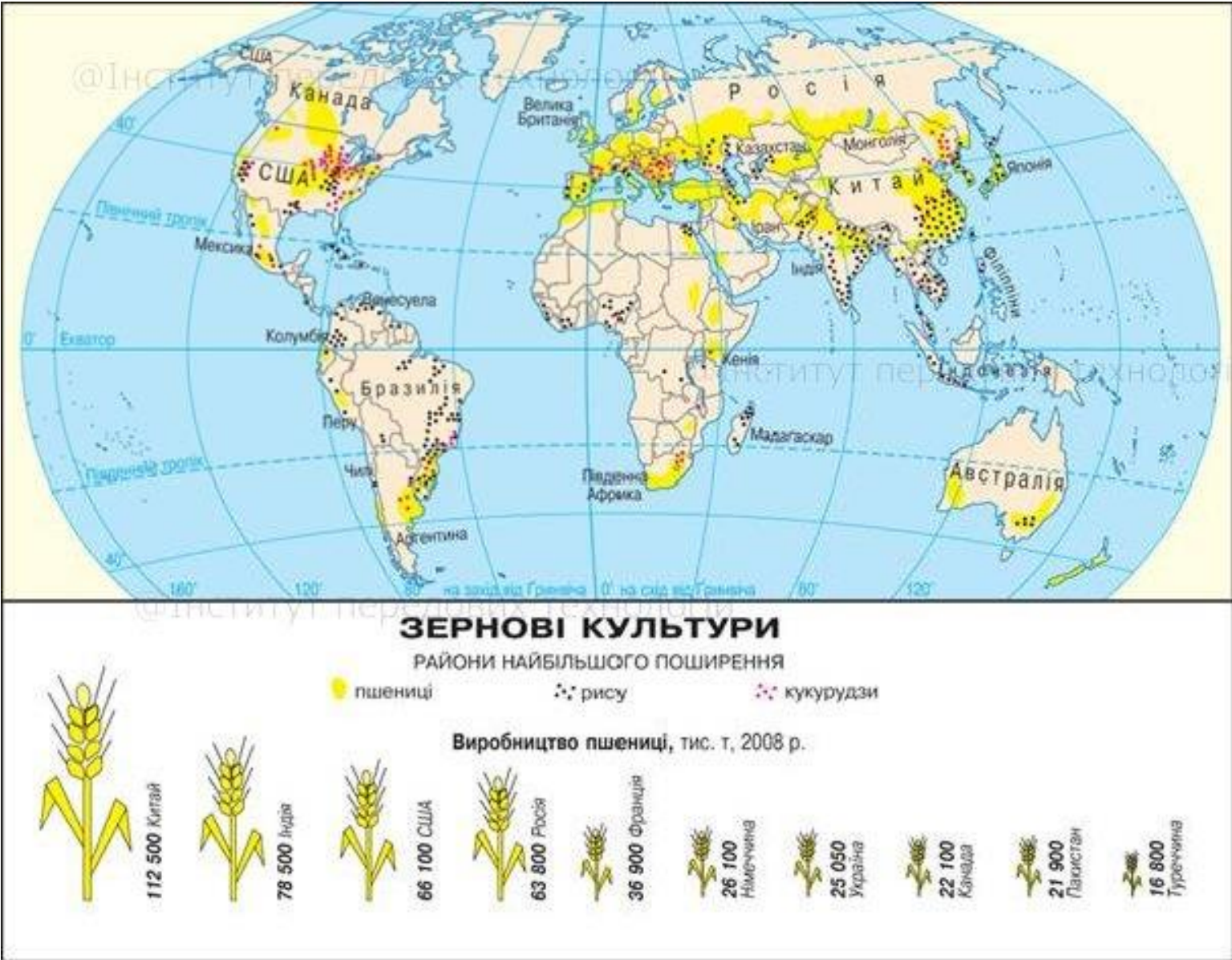
Список використаних джерел

1. Чужиков, В. І. Економіка зарубіжних країн : навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2005. 308 с.
2. Філіпенко, А. С. Світова економіка. К.: Либідь, 2002. - 582 с.
3. Козак Ю. Г. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. для студ. екон. вузів і ф-тів. О.: Астропринт, 2002. 352 с.
4. Макагон Ю. В. Світове господарство і міжнародні економічні відносини: збірник задач, тестів та ділових ситуацій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Донецьк : Альфа-прес, 2005. 208 с.
5. Галушко, В. П., Файчук О. М., Комарніцька О. П. Світове сільське господарство та продовольчі ресурси : навч. посіб. для підготов. фахівців аграр. напрямів у вищ. навч. закл. III-IV рівнів акредитації. К. : КОМПРИНТ, 2011. - 241 с.
6. Світове сільське господарство та зовнішньоекономічна діяльність [Текст] : навч. посіб. під час підготов. фахівців ОКР "спеціаліст", "магістр" за спец. "Технологія виробництва та переробки продукції тваринництва", "Агрономія", "Механізація сільського господарства" у вищ. навч. закл. III-IV рівнів акредитації М-ва аграр. політики та продовольства України / [І. А. Воловик та ін.] ; Дніпропетр. держ. аграр. ун-т. - Д. : Дніпропетровський ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2011. - 184 с.
7. Короткий Г. І, Кучер М. З. Міжнародна економіка : Навч. посіб. К., 2003. - 264 с.
8. Старостіна А. О. Длігач А. О., Богомаз Н. В. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. К. : Знання, 2009. - 455 с.

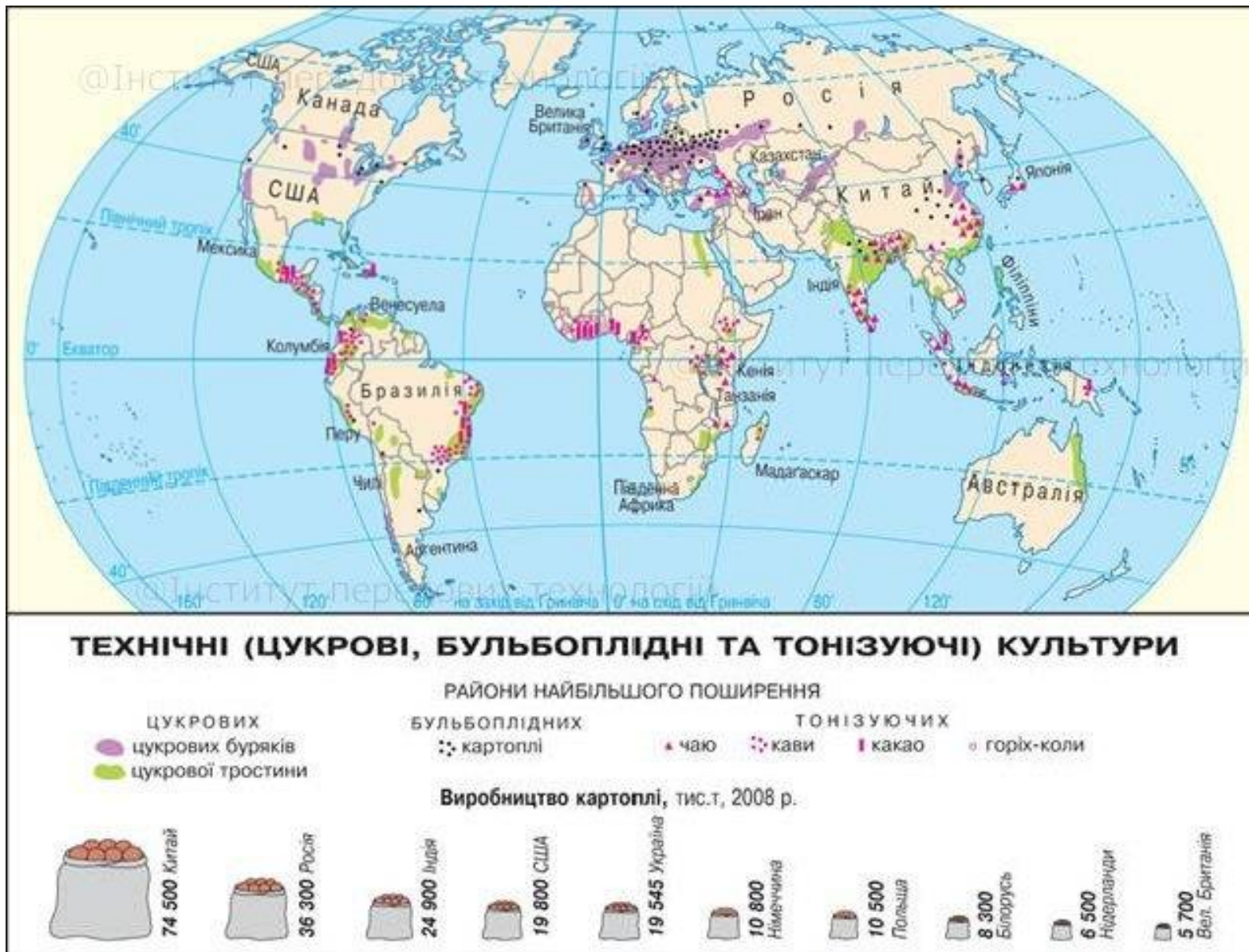
ДОДАТКИ

Спеціалізація сільського господарства у світі

Поширення основних зернових культур у світі

Поширення технічних (цукрових, бульбоподібних та тонізуючих) культур у світі

Поширення технічних (олійних та волокнистих) культур у світі

Розповсюдження тваринництва у світі

